

Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 26.01.1988, sp. zn. Tpjf 28/87, ECLI:CZ:NS:1988:TPJF.28.1987.1

Číslo: 16/1988

Právní věta: Zhodnocení praxe soudů při rozhodování o trestných činech úplatkářství

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 26.01.1988

Spisová značka: Tpjf 28/87

Číslo rozhodnutí: 16

Číslo sešitu: 4-5

Typ rozhodnutí: Zpráva

Hesla: Korupce, Obstarávání věcí obecného zájmu, Podplácení, Podvod, Přečin proti majetku v socialistickém vlastnictví, Přečin proti zájmům socialistického hospodářství, Přijímání úplatku, Trest propadnutí věci, Úplatek, Úplatkářství, Veřejný činitel, Zneužívání pravomoci veřejného činitele

Předpisy: 140/1961 Sb. § 23

§ 134

§ 158

§ 160

§ 161

§ 162

§ 163

§ 167

§ 168

§ 175

§ 2 písm. g) 40/1964 Sb. § 384

§ 250 141/1961 Sb. § 184 150/1969 Sb. § 2 písm. b)

§ 31 odst. 1

§ 89 odst. 8

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 16

Zhodnocení praxe soudů při rozhodování o trestných činech úplatkářství

(Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR z 26. 1. 1988 č. j. [Tpjf 28/87.](#))

V politické zprávě ústředního výboru KSČ XVII. sjezdu Komunistické strany Československa bylo poukázáno na to, že závažným porušováním socialistických zásad jsou různé negativní jevy, spekulativní tendence, snahy o bezpracné a neoprávněné příjmy; na řadě míst máme co dělat s příživnictvím, rozkrádáním majetku v socialistickém vlastnictví, s úplatkářstvím i dalšími nešvary, proti kterým je třeba rozhodně bojovat.

Přitom o těchto protisocialistických jevech se nehovořilo poprvé. K jejich potírání je zaměřen Dopis předsednictva ÚV KSČ k prohloubení účinnosti boje proti porušování zásad socialistické zákonnosti, morálky a disciplíny z února 1983, jakož i soubor opatření schválený usnesením vlády ČSSR č. 355 z 16. prosince 1982 k předcházení neoprávněnému obohacování a k zajištění účinnějšího postihu majetku i majetkového prospěchu pocházejícího z nepoctivých zdrojů.

Závažnost kriminality tohoto druhu si vyžádala, že jí je ze strany orgánů činných v trestním řízení trvale věnována zvýšená pozornost. Nejvyšší soud ČSSR podrobně zhodnotil poznatky o rozhodování soudů o trestné činnosti úplatkářství na svém plenárním zasedání dne 27. června 1978 (PlsF 1/78 - č. 17/1978 sb. rozh. tr.). Upozornil na některé nedostatky při právním posuzování spáchaných činů i při ukládání trestů a orientoval soudní dozor jak k zajištění bezchybného rozhodování soudů, tak k důslednému plnění všech úkolů na úseku prevence a právní výchovy.

Z podnětu zpráv podaných Nejvyšším soudem ČSSR i generálním prokurátorem ČSSR se problematikou úplatkářství opakovaně zabývaly ústavně právní výbory sněmovny lidu a sněmovny národů Federálního shromáždění ČSSR, které zejména ve svém usnesení č. 64 z 14. června 1978 doporučily ministrům a vedoucím pracovníkům dalších ústředních úřadů, aby působili k odstraňování příčin a podmínek úplatkářství, a předsedovi Nejvyššího soudu ČSSR, aby bylo využito prostředků soudního dozoru ke zvyšování účinnosti trestního řízení v těchto trestních věcech.

Vzhledem k nutnosti vést s úplatkářstvím rozhodný boj byl do plánu hlavních úkolů Nejvyššího soudu ČSSR na rok 1987 zařazen úkol trestního kolegia zpracovat kontrolní zhodnocení praxe soudů při rozhodování o trestných činech úplatkářství. Toto zhodnocení bylo provedeno především na základě hodnotících zpráv nejvyšších soudů republik; využity dále byly i poznatky získané sledováním rozhodování nejvyšších soudů republik a na gremiálních poradách u krajských soudů.

Předmětem průzkumu byly všechny věci týkající se úplatkářství pravomocně skončené u soudů v letech 1985 a 1986.

Účelem zhodnocení bylo získat nejnovější poznatky o tomto druhu kriminality, jakož i o tom, zda soudy k ochraně společenských zájmů v této oblasti náležitě využívají všech prostředků trestního práva, jež mají k dispozici. Kvalitě řízení a rozhodování soudů o vině a trestu byla pozornost věnována proto, aby se podle potřeby sjednotila praxe soudů na tomto úseku v celé federaci.

I. Stav a vývoj trestné činnosti úplatkářství

Úplatkářství představuje dlouhodobě jen nepatrnou část souzené trestné činnosti.

V letech 1975 a 1976 bylo za trestné činy přijímání úplatku, podplácení a nepřímého úplatkářství podle § 160 až 162 tr. zák. v ČSSR odsouzeno 83 a 105 osob; v letech 1980 a 1981 počet odsouzených za tyto trestné činy stoupl na 167 a 192 osob a v letech 1985 a 1986 se dále zvýšil na 291 a 296 osob. Tento vývoj během posledních let však není jednoznačně vzestupný, protože nejvíc osob, a to 356, bylo za trestné činy úplatkářství odsouzeno v roce 1984. Poměrně velký rozdíl mezi počtem osob stíhaných a odsouzených za tyto trestné činy vzniká tím, že velká část věcí je vyřízena jinak než podáním obžaloby. Např. v letech 1985 a 1986 bylo celkem stíháno 699 a 815 osob, obžaloba pro úplatkářství však byla podána jenom na 336 a 419 osob. 1)

Porovnání stavu v jednotlivých národních republikách neukazuje na nějaké zvláštní rozdíly; vzhledem k počtu obyvatel však více odsouzených připadá na SSR než na ČSR. Např. v letech 1985 a 1986 bylo v SSR odsouzeno po 116 osobách, kdežto v ČSR 175 a 180 osob; v roce 1983 dokonce počet odsouzených v SSR (154 osob) převýšil jejich počet v ČSR, kde bylo odsouzeno jenom 102 osob. Pozoruhodný rozdíl je také v tom, že zatímco v letech 1985 a 1986 bylo v SSR zhruba dvojnásobně víc osob odsouzeno za podplácení než za přijímání úplatku (a tak tomu bylo i v ČSR v letech 1982 - 1984), v ČSR došlo k podstatné změně v tom, že v roce 1985 byly počty odsouzených za oba delikty přibližně stejné a v roce 1986 se zmíněný poměr obrátil, neboť za přijímání úplatku bylo odsouzeno 98 osob a za podplácení pouze 76 osob.

Za trestný čin nepřímého úplatkářství podle § 162 tr. zák., stejně jako za přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b/ zák. o přeč. bývá každoročně odsuzováno jen několik jedinců, a proto se bližší údaje neuvádějí ani nevyhodnocují.

II. Formy úplatkářství, jeho výskyt podle ohrožených úseků,

příčiny a podmínky této trestné činnosti

Podle poznatků získaných kontrolním průzkumem se formy úplatkářství ani jeho výskyt podle ohrožených úseků příliš nemění.

Stejně jako v minulosti patřil i nyní k úsekům, kde se úplatkářství nejčastěji vyskytovalo, úsek činnosti orgánů státní moci a správy.

Mezi případy projednanými soudem zde vysoce převažovaly, a to v obou národních republikách, případy nabízení úplatků orgánům Sboru národní bezpečnosti v souvislosti s pácháním trestné nebo jiné protispolečenské činnosti především v silniční dopravě. Např. na Slovensku zhruba polovina ze všech odsouzených nabídla úplatek příslušníkům SNB za to, aby nebyli stíháni pro trestný čin, přečin nebo přestupek, aby jim byl vrácen dříve odňatý řidičský průkaz, bylo příznivěji posuzováno spáchané jednání a aby zadržená osoba byla propuštěna na svobodu atd. Úplatek však byl též nabídnut pracovníkovi odboru pasů a víz za kladné a přednostní vyřízení žádosti o vydání cestovního dokladu, resp. při pasové kontrole na hraničním přechodu.

Jen v několika případech byl úplatek nabídnut nebo slíben prokurátorovi za propuštění obviněného z vazby nebo za ovlivnění, aby obviněnému nebyl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, soudcům v souvislosti s propuštěním osoby z výkonu ochranného dohledu, z vazby nebo s jejím podmíněným propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody, s neuložením trestu zákazu činnosti apod., a též v případě rozhodování v občanskoprávních věcech, a to i soudní tajemnici, vyřizující opatrovnickou věc.

Osoby, jimž byly za popsanych okolností úplatky nabídnuty, je až na výjimky nepřijaly a současně daly podnět k trestnímu stíhání podplácejících. Za trestný čin přijímání úplatku byl odsouzen jen jeden prokurátor a jeden vyšetřovatel okresní prokuratury, kteří se trestné činnosti dopustili při vyřizování trestní věci, a jeden státní notář a advokát za úplatky přijaté v souvislosti s ověřováním podpisu na darovací smlouvě, resp. s poskytováním právní služby v trestním řízení.

V činnosti národních výborů se kromě úplatků poskytnutých nebo nabídnutých předsedovi národního výboru, vedoucímu odboru nebo referentovi za kladné vyřízení žádosti o přidělení bytu nebo vydání stavebního povolení nově vyskytly případy poskytování a nabízení úplatků při rozhodování o umístění osoby do domova důchodců, při vykupování cikánských chatrčí, za vyhovění žádosti o vynětí pozemku z lesního půdního fondu, neomezování prodeje květin ve městě, vystavení fingovaného průvodního listu na pašovaného koně a za falešné potvrzení trvalého bydliště v občanském průkazu.

Někteří funkcionáři a pracovníci národních výborů v souvislosti zejména s přidělováním státních bytů, výkupem chatrčí a vystavením fingovaných dokladů úplatky přijali a byli proto za tuto trestnou činnost odsouzeni.

Úsekem, kde je stále poměrně často stíháno úplatkářství, je zdravotnictví. Častěji přitom byli postiženi pracovníci tohoto resortu za přijímání úplatků než pacienti, resp. jiné osoby za podplácení. Např. v SSR bylo za podplácení odsouzeno v letech 1985 a 1986 jen pět osob, z nichž tři nabídly závodnímu lékaři úplatek proto, aby je uznal práce neschopnými, a další dvě osoby nabídly lékařům úplatek, aby vydali nepravdivé potvrzení o povaze zranění. Pokud jde o přijímání úplatků, převažovaly opět případy, kdy úplatky přijímali lékaři v souvislosti s uznáním práceneschopnosti, umístěním nemocných ve zdravotnickém zařízení a léčením pacientů zejména na chirurgických a interních oddělení nemocnic. Za přijímání úplatků byl však odsouzen též závodní lékař, jenž je přijal v souvislosti s léčením pacienta mimo okruh pracovníků organizace, ředitel léčebny dlouhodobě nemocných, který úplatky přijímal od rodinných příslušníků hospitalizovaných osob za příslib náležité léčebné péče, dorostová lékařka, jež je přijala od rodinných příslušníků branců v souvislosti s její posudkovou činností při odvozech, a zubní lékař, který žádal od pacientů peníze za provedení protetických prací.

Druhou větší skupinu stále tvoří úplatkářství na úseku hospodářské činnosti, obchodu a služeb.

Pokud jde o oblast hospodářské činnosti, zejména dodavatelsko-odběratelských vztahů, byl za přijímání úplatků odsouzen např. mistr opravárenské dílny v souvislosti s přednostní opravou vysokozdvizných vozíků pro farmu JZD, pracovník požadující úplatek za obstarání tahačů a nákladních automobilů mimo bilanční přiděl nebo pracovník zásobovací organizace odpovědný za přidělování malotraktorů socialistickým organizacím. Za nabídnutí, resp. poskytnutí úplatku byli pak odsouzeni např. technik z cukrovaru, který chtěl zajistit výměnu nebo opravu vadných technických teploměrů, a pracovník odběratelské organizace v souvislosti se zajišťováním dodávky kvalitního zboží.

V SSR dále bylo 15 osob odsouzeno za podplácení spáchané vůči členům závodní stráže nebo jiným pracovníkům organizace proto, aby jim umožnili ze závodu vyvézt odcizený materiál, resp. aby nikomu nehlásili, že materiál byl odcizen. Pokud 6 osob v této souvislosti úplatky přijalo, byly odsouzeny za přijímání úplatků. Za tento trestný čin byl odsouzen i vedoucí likvidační skupiny národního podniku, poněvadž žádal a přijal úplatek od JZD, kterému poskytl z majetku organizace strojní nůžky a sloupovou vrtačku, a inspektor Slovenského úřadu bezpečnosti práce, jemuž byl úplatek poskytnut, aby nezastavil chod jednoho provozu zemědělské organizace.

V socialistickém obchodě se dopustily podplácení vůči inventurníkům vedoucí prodejen, jimž šlo o zkrácení výsledků inventury, zakrytí schodku a prozrazení termínu inventury; inventurníci pak byli odsouzeni za přijímání úplatků. Obdobně byly postiženy zúčastněné osoby za podplácení a přijímání úplatků v případech, kdy občané dali úplatky prodávacům za prodej úzkoprofilového zboží (stavebního materiálu, náhradních dílů na motorová vozidla apod.) nebo kdy byly úplatky poskytnuty za to, že na základě dokladů státní spořitelny opravňujících k nákupu určitého zboží na úvěr byla podplácením osobám vyplacena pracovníkem prodejny peněžní hotovost. Úplatky však byly přijaty od zákazníků i při prodeji motocyklu zn. Babeta nebo při přednostním prodeji barevných televizorů. Za podplácení byla odsouzena i zákaznice, které šlo o to, aby odpovědná pracovnice prodejny neoznámila orgánům SNB, že se pokusila odcizit dámskou sukni.

Na úseku služeb byli za přijímání úplatků odsouzeni pracovníci nejrůznějších profesí, např. vedoucí provozoven autoservisu, sběrných surovin a středisek výrobních družstev zajišťujících montáž ústředního topení, jakož i další pracovníci, kteří přijali úplatky v souvislosti s nejrůznějšími opravami, lepením podlahové krytiny, včasným zhotovením náhrobního pomníku, poskytnutím pohřební služby,

přednostní renovaci bytu, přestěhováním nábytku, přednostním přidělením dvojhrobu, atd. K postihu podplácejících osob došlo v těchto případech pouze ojediněle.

Stejně jako dříve se úplatkářství vyskytovalo též na dalších úsecích, např. v souvislosti s přidělováním, popř. užíváním družstevních bytů, přijetím žáků do učebního poměru nebo na výběrovou školu, popř. s jejich internátním ubytováním, se zajištěním rychlého plnění z pojistné smlouvy nebo s urychlením praktického výcviku v autoškolě kvůli dřívějšímu získání řídičského oprávnění, dále v souvislosti s přijímáním osob na vybraná pracovní místa, popř. se zvýhodněním pracovních podmínek u podplácejících, a také ve sportu k ovlivnění výsledku fotbalového utkání. Úplatky rovněž přijal od zlepšovatelů technik, který posuzoval jejich zlepšovací návrhy, nebo dispečerka mezinárodní kamiónové dopravy ČSAD za určení zahraničních cest s přidělem většího množství diet.

Nemění se charakter ani hodnota úplatků. Jak v ČSR, tak v SSR převažovalo nabízení a poskytování peněžních částek ve výši od 50 Kčs do 10 000 Kčs a někdy i vyšších, např. za převod členských práv k družstevnímu bytu bylo dáno 20 000 Kčs, při výkupu chatrči a vyřizování státních příspěvků pro cikánské obyvatele přijal tajemník komise rady ONV 43 485 Kčs, příslušníkovi SNB bylo nabídnuto 30 000 Kčs, obhájce přijal úplatky ve výši 23 000 Kčs, lékař kromě věcných darů přijal 11800 Kčs atd. Ojediněle byly nabídnuty, resp. poskytnuty valuty nebo tuzexové poukázky, jako 1000, 150 a 40 US dolarů, 700 a 100 DM a 300 TK. Věcné dary měly velmi různou povahu i hodnotu; šlo o zahraniční elektroniku, šperky v hodnotě 10 000 Kčs, pračku v ceně 6000 Kčs, sportovní oblečení zahraniční výroby, malý motocykl, výrobky z broušeného a litého skla, lyže, lihoviny, bonboniéry, kávu, cigarety, různé potraviny apod. Pouze v několika případech měl úplatek povahu protislužby, když byla nabídnuta možnost rodinné rekreace a vyhloubení studny speciálním strojem socialistické organizace.

Úplatkářství bylo pácháno zpravidla jednorázově. Pokračování v této trestné činnosti, resp. opakování se vyskytlo zejména v oblasti zdravotnictví, služeb a hospodaření s byty.

Úplatkářství není rovnoměrně rozšířeno ve všech společenských vztazích, ale soustřeďuje se, jak ukazují souzené případy i výzkumy veřejného mínění provedené Výzkumným ústavem kriminologickým při Generální prokuratuře ČSSR, především do takových oblastí, jako jsou zdravotnictví, služby, obchod, školství a bytové hospodářství, dále do úseku činnosti státních orgánů a v hospodářské sféře do oblasti dodavatelsko-odběratelských vztahů. Výsledky vzpomenutých výzkumů zároveň dokumentovaly vysokou míru latence, kterou je nutno u tohoto druhu kriminality předpokládat. Z objektivně působících příčin dovolují získané poznatky označit za nejdůležitější disproporce, někdy delší dobu přetrvávající, které vznikají mezi zajišťováním potřeb občanů i organizací a možnostmi výroby a služeb. Tento rozpor je umocňován i větší koupěschopností obyvatelstva, než jakou je schopen pokrýt trh zejména např. u vyhledávaného zboží, což vede ke snaze opatřit si úzkoprofilové zboží i za cenu poskytnutí úplatku (např. různé módní předměty, nedostatkové náhradní díly k autům apod.). Obdobně je tomu u řady služeb. K hlavním subjektivním příčinám patří zjištěnost příjemců úplatků na straně jedné a snaha uplácejících o získání často i nelegálních výhod na straně druhé, jakož i vliv mezer a deformací v morálním, politickém, ekonomickém i právním vědomí nemalé části obyvatelstva, doprovázený nízkou kriminální citlivostí občanů na úplatkářství. Přesvědčení o tom, že uspokojení mnohých potřeb lze lépe dosáhnout pomocí úplatků než legální cestou, je zřejmě hluboce zakořeněno v myšlení značné části lidí a projevuje se výrazně např. v našem zdravotnictví, které bezplatně poskytuje i velmi drahou léčbu. Rozšiřování úplatkářství a značné latenci u této kriminality napomáhá nepochybně též ta skutečnost, že riziko odhalení a postihu takového jednání je nepatrné, takže pachatelé je až na výjimky, kdy zejména jde o státní orgány, nemusí brát v úvahu. Úplatky se poskytují skrytě a často ani podplácející nemá zájem na tom, aby případ vyšel najevo, nehledě na jeho trestnost vzhledem k poměrně úzké úpravě účinné lítosti v § 163 tr. zák.

Aktivita soudů při plnění signalizační povinnosti podle § 184 odst. 1 tr. ř. je hodnocena jako nízká. Soudy upozornily např. na nezpůsobilost člena inventarizační komise zastávat tuto funkci nebo na to, že obviněný měl k dispozici předem orazítkované žádosti k odběru elektrické energie, což mu umožnilo v souvislosti s jejich včasným vyřízením přijímat od občanů různé peněžní částky. Naproti tomu soudy opomněly provést signalizaci ve věci obviněného, který byl v okrese jediným chirurgem se specializací na výkony v oblasti cévní chirurgie; velké množství pacientů a dlouhé čekací doby k jednotlivým zákrokům vyvolaly snahu ovlivnit obviněného poskytnutím úplatku. V jiné věci mělo být upozorněno na neoprávněné vytvoření finančního fondu, z něhož byly poskytnuty úplatky.

III. Zjišťování skutečného stavu věci

Objasňování okolností důležitých pro rozhodnutí o vině nečinilo soudům obtíže. Již v přípravném řízení byly zpravidla opatřeny všechny důkazy potřebné pro rozhodnutí. Šlo zejména o výpovědi svědků, především osob, kterým byl úplatek nabízen, resp. které byly o něj požádány, nebo osob, které úplatek poskytly.

Nedostatky ve zjišťování skutečného stavu věci se vyskytovaly jen ojediněle; někdy pramenily z nevyjasněnosti právní problematiky. Např. v několika věcech právně posouzených soudy v SSR jako trestné činy přijímání úplatku nebo podplácení nebylo objasněno, zda pracovníci nebo funkcionáři státního orgánu, kteří úplatky přijali, resp. jimž byly úplatky nabízeny, měli sami věc vyřizovat nebo měli působit svým vlivem na výkon pravomoci jiného funkcionáře v postavení veřejného činitele. Nebylo tedy vyloučeno, že mohlo jít o trestné činy nepřímého úplatkářství.

Ve srovnání s dřívějším stavem se zlepšilo objasňování okolností rozhodných pro posouzení, zda pachatel trestného činu přijímání úplatku jednal jako veřejný činitel, resp. zda trestný čin podplácení byl spáchán vůči veřejnému činiteli. Několik pochybení bylo ještě zjištěno u soudů v ČSR.

Jestliže v projednávané věci nejde o takové pracovníky a funkcionáře státních orgánů, u nichž je zcela nepochybné, že jsou veřejnými činiteli, jak tomu je např. u příslušníků SNB, soudců a prokurátorů, musí být postavení jiných osob z hlediska § 89 odst. 8 tr. zák. náležitě osvětleno. Především jde o zjištění práv a povinností vyplývajících z pracovního nebo funkčního zařazení takové osoby. Dále je zapotřebí, není-li to zřejmé již z povahy věci, opatřit důkazy k otázce, zda činnost, s níž úplatek souvisel, byla výkonem pravomoci a odpovědnosti veřejného činitele.

Jako příklad správného postupu lze uvést věc okresního soudu v Uherském Hradišti, v níž byla obviněná odsouzena za přijímání úplatku proto, že ve čtyřech případech přijala od občanů peníze v souvislosti s prováděním bytových převodů. Obviněná pracovala ve stavebním bytovém družstvu ve funkci samostatné organizační a bytové referentky a kromě toho byla i členkou bytové komise téhož SBD. Již v přípravném řízení se správně zjišťovalo, jaké pravomoci vyplývaly z její pracovní náplně a z členství v bytové komisi. Protože do náplně práce obviněné patřilo jen podávání informací občanům o převodech práv a povinností k bytu a o výměnách bytů a bytová komise sama o přidělování bytu nerozhodovala, pouze dávala doporučení k přidělení bytu, dospěl soud k správnému závěru, že obviněná nejednala jako veřejný činitel.

Dostatečné byly zpravidla i podklady pro stanovení druhu a výměry trestu. Nedostatky přetrvávají jen u objasňování okolností důležitých pro rozhodnutí o uložení peněžitých trestů a trestů propadnutí věci. Zejména jde o neúplné zjištění osobních poměrů pachatele. V SSR nebyl v některých věcech uložen trest propadnutí věci a poskytnutý úplatek byl zabrán až na návrh prokurátora po skončení trestního stíhání. Tento zbytečný a zdouhavý postup při odčerpání úplatku byl způsoben mimo jiné i tím, že z vyšetřovacího spisu se nedalo zjistit, že úplatek byl pro potřeby trestního stíhání zajištěn.

V trestních věcech úplatkářství byly většinou řádně objasňovány též okolnosti, které vedly k trestné

činnosti nebo umožnily její spáchání (§ 89 odst. 1 písm. f/ tr. ř.). Zpravidla vyplývaly již z důkazů, na jejichž podkladě byly zjišťovány skutečnosti rozhodné pro posouzení viny obviněného. V obou národních republikách se však soudy ve svých rozhodnutích těmito okolnostmi zpravidla nezabývaly a oslabovaly tak přesvědčivost odůvodnění výroku o trestu.

IV. Právní posouzení

Při aplikaci jednotlivých ustanovení o trestných činech úplatkářství postupovaly soudy většinou správně. Pokud byla zjištěna opakovaná pochybení, spočívala obvykle v neznalosti nebo nerespektování publikované judikatury a zobecňujících materiálů nejvyšších soudů. Některé vady však svědčí o tom, že výklad několika znaků těchto trestných činů činí dosud obtíž.

Takové vady se vyskytly při posuzování znaku „obstarávání věcí obecného zájmu“ (§ 160 odst. 1 a § 161 odst. 1 tr. zák.) Podle právního názoru vysloveného v plenárním materiálu Nejvyššího soudu ČSSR [Plsf 1/78](#) jde o každou činnost, která souvisí s plněním společensky významných úkolů, tedy nejen o rozhodování orgánů státní moci a správy, ale i o uspokojování zájmů občanů a organizací v oblasti materiálních, zdravotních, sociálních, kulturních a jiných potřeb. Společensky významné úkoly ve všech těchto oblastech byly dosud téměř výlučně plněny státními orgány a socialistickými organizacemi. Jen omezeně bylo národními výbory povolováno na základě nařízení vlády ČSR č. 154/1982 Sb. a nařízení vlády SSR č. 158/1982 Sb. občanům, aby poskytovali za úplatu některé služby. Trestné činy přijímání úplatku a podplácení mohou tak být spáchány jenom v souvislosti s výkonem funkčních a pracovních povinností funkcionářů a pracovníků státních orgánů a socialistických organizací a ojedinele v souvislosti s prací občanů, pokud obdrželi povolení národního výboru. V současné době se zřetelem na změny ve společenském vývoji se ovšem bude plnění společensky významných úkolů občany v oblasti služeb dále rozšiřovat. I u těchto občanů však může uvedený zákonný znak naplňovat pouze ta jejich činnost, kterou zmíněné úkoly plní; nenaplní jej však takové jednání občana, jež je výlučně projevem jeho osobních práv a povinností.

Ani všechna jednání, jimiž plní funkcionáři a pracovníci státních orgánů a socialistických organizací své funkční a pracovní povinnosti, nemusí být „obstaráváním věcí obecného zájmu“. Plnění společensky významných úkolů těchto orgánů a organizací nebo jejich složek při rozhodování o právech a povinnostech občanů a organizací a při uspokojování jejich potřeb se skládá z výkonu řady činností, které nemají pro konečný výsledek stejný význam. Uvedený znak bude především naplňovat ta činnost, jíž jsou takové úkoly plněny přímo, např. rozhodování soudců, poskytování právních rad advokáty, uzavírání kupních smluv při prodeji zboží v obchodě, přímý výkon služby při opravě věci apod. Z dalších činností to budou jenom takové, které mohou plnění úkolů určitým způsobem ovlivnit, např. příprava podkladů pro rozhodnutí, asistence při chirurgickém zákroku, vyřizování objednávek na provedení služby apod.

Správné určení činností, jež mohou uvedený zákonný znak naplňovat, je velmi důležité, protože omezuje okruh funkcionářů a pracovníků státních orgánů a socialistických organizací, kteří se mohou dopustit trestného činu přijímání úplatku, resp. vůči nimž může být spáchán trestný čin podplácení, na ty, již právě takovou činností vykonávají (srov. č. 32/1987 sb. rozh. tr.).

Obstarávání věcí obecného zájmu nemohou být, jak již bylo výše uvedeno, činnosti nebo jednání občanů, jež vyplývají z jejich osobních práv nebo osobních povinností, jako např. prodej věci v osobním vlastnictví, výměna bytu, pronájem nemovitosti, změna zaměstnání, nepřekažení nebo neoznámení trestného činu ve smyslu § 167, 168 tr. zák. apod. Není rozhodné, zda občan přitom svá práva překročí nebo své povinnosti neplní řádně. V takovém případě může jít o trestnou činnost jiného druhu.

Správně proto okresní soud v Hodoníně neshledal tento znak v přenechání pořadí k nákupu osobního

vozidla v prodejně Mototechny a obviněného obžaloby pro trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 2 tr. zák. zprostil. O trestný čin podle § 160 tr. zák. by však mohlo jít tehdy, kdyby zaměstnanec Mototechny za úplatu dal přednost zákazníkovi při koupi motorového vozidla (srov. č. 23/1982 sb. rozh. tr.). Naproti tomu vadné bylo rozhodnutí okresního soudu v Ústí nad Labem, jímž byl trestným činem přijímání úplatku podle § 160 odst. 2 tr. zák. uznán vinným občan, který při převodu družstevního bytu požadoval od nové užitelky 30 000 Kčs, přičemž částku také převzal. Krajský soud v Ústí nad Labem toto pochybení napravil a skutek obviněného správně posoudil jako přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. g/ zák. o přeč. podobně pochybil obvodní soud Bratislava 2, který posoudil jako přijímání úplatku podle § 160 odst. 2 tr. zák. jednání obviněného, jenž bez souhlasu národního výboru přenechal k užívání státní byt, za což požadoval a přijal částku 20 000 Kčs.

V SSR bylo odsouzeno pro trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák. několik obviněných, kteří přijali úplatek od funkcionářů tělovýchovných jednot. Motivem poskytnutí neoprávněných výhod zde byla snaha funkcionářů zajistit lepší sportovní výsledky pro svou organizaci. Správný byl tento postup soudů jen u rozhodčího, který úplatek přijal v souvislosti s řízením fotbalového zápasu. U trenéra, jenž přijal větší peněžní částku za to, že uzavřel dohodu o činnosti ve fotbalovém oddíle, ani u brankáře, jenž peníze převzal za podepsání přestupu, o tento trestný čin nemohlo jít. Bylo totiž jejich vlastní věší, a nikoli obstaráváním věcí obecného zájmu, zda změni zaměstnání nebo místo svého sportovního působiště. Podle okolností případu však neoprávněné přijetí větších peněžních částek může být trestným činem podílnictví ke škodě majetku v socialistickém vlastnictví podle § 134 tr. zák.

V rozporu s uvedenou zásadou byla i rozhodnutí okresních soudů v Jindřichově Hradci a v Pelhřimově a obvodního soudu pro Prahu 9, která považovala za obstarávání věcí obecného zájmu výpověď svědka před soudem. Poskytnutí, nabídnutí a slib úplatku jinému za to, že jako svědek před orgánem činným v trestním řízení zamlčí okolnost, jež měla podstatný význam v trestním řízení, tyto soudy nesprávně posoudily jako trestné činy podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák., neboť taková jednání jsou podle okolností přípravou, resp. návodem k trestnému činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku podle § 175 odst. 1 písm. b/ tr. zák. (srov. č. 8/1982 sb. rozh. tr.).

O obstarávání věcí obecného zájmu a o trestný čin podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák. však šlo v případech obviněné, která nabídla vedoucí oddělení prodejny úplatek za to, aby neoznámila orgánům SNB, že se pokusila v prodejně odcizit dámskou sukni. Oznámení pokusu krádeže zde bylo činností vyplývající z jejich povinností jakožto pracovnice socialistické hospodářské organizace, která je stejně jako další orgány a organizace uvedené v § 8 odst. 1 tr. ř. povinna oznamovat trestné činy, popř. přečiny prokurátoru nebo orgánům SNB.

Pochybení při výkladu znaku obstarávání věcí obecného zájmu se vyskytla také ve věcech, kdy se osoba, o jejíž činnost šlo, dopustila nebo měla na návod jiné osoby dopustit trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 tr. zák. nebo přečinu proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. o přeč. Soudy zde přehlédly, že páčání tohoto trestného činu nebo přečinu vybočuje z činnosti pachatele, která jinak má povahu obstarávání věcí obecného zájmu, a nemůže proto tento znak naplňovat.

Např. ve věci okresního soudu v Uherském Hradišti dvoučlenná osádka nákladního automobilu při dodávkách ovoce do výkupny využila omylu pracovníka obsluhujícího váhu a domluvila se s pracovníkem výkupny na vystavení fingovaného dodacího dokladu, na němž byla uvedena váha dodaného ovoce o 300 kg vyšší; neprávem vyplacenou částku 3000 Kčs si všichni tři obvinění rozdělili tak, že osádka vozu si ponechala částku 2500 Kčs a pracovnice výkupu dostala 500 Kčs. Okresní soud kvalifikoval jednání členů osádky jako trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém

vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. c/ tr. zák. v souběhu s trestným činem podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák. (podplácení spatřoval v přenechání částky 500 Kčs) a jednání pracovnice výkupu jako pomoc k trestnému činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 10 odst. 1 písm. c/, § 132 odst. 1 písm. c/ tr. zák. v souběhu s trestným činem přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák. Tento právní názor je nesprávný. Popsaný skutek měl být právně posouzen jako spolupachatelství všech těchto obviněných na dokonaném trestném činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. c/ tr. zák. se způsobenou škodou 3000 Kčs, za kterou všichni tři odpovídali.

Podobně byl ve věci okresního soudu v Žilině nesprávně uznán vinným trestným činem přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák. obviněný, který jako dělník ve skladu okresního stavebního podniku naložil spoluobviněnému na nákladní auto navíc o 8 tabulí plechu v hodnotě 1200 Kčs, než bylo zapláceno, a dostal za to 50 Kčs. Jednání obou obviněných naplňovalo znaky přečinu proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. o přeč.

Při posuzování otázky, zda úplatek má zákonem požadovanou souvislost s obstaráváním věci obecného zájmu, nutno vycházet ze vztahu úplatku ke konkrétní činnosti osoby, která je nebo má být příjemcem úplatku.

To především znamená, že nejen nestačí, aby úplatek měl vztah k jakékoli činnosti určité osoby, ale že nestačí ani to, že se vyskytl na úseku, kde se plní významné společenské úkoly, např. ve státní správě, zdravotnictví, školství, v tělovýchově atd., povahu obstarávání věci obecného zájmu musí mít konkrétní činnost určité osoby, a to ta její činnost, k níž má úplatek přímý vztah (rozhodne-li se např. občan, že si vymění s jiným občanem byt, je to jeho osobní věc, třebaže toto jeho jednání není bez významu z hlediska uspokojování bytových potřeb obyvatelstva). Z účelu ustanovení o trestných činech úplatkářství, jímž je chránit společnost před korumpováním osob obstarávajících věci obecného zájmu, dále vyplývá, že je nerozhodná souvislost úplatku s činností osoby, která jej poskytuje, nabízí nebo slibuje, resp. od níž je požadován. I kdyby tedy tato osoba popsáním způsobem jednala za okolností, že by u ní jinak šlo o obstarávání věci obecného zájmu, nebyly by naplněny skutkové podstaty trestných činů úplatkářství, pokud by neobstarávaly věci obecného zájmu osoby, které úplatek s touto jejich konkrétní činností související přijaly nebo přijmout měly. Z těchto důvodů nepůjde o úplatkářství, jestliže např. vedoucí pracovník hospodářské organizace poskytne cizímu pracovníkovi úplatek, aby změnil zaměstnání a pracoval v jeho organizaci (srov. též předchozí výklad ke znaku „obstarávání věci obecného zájmu“). Z hlediska úplatkářství je bezvýznamné, že vedoucí hospodářský pracovník zajišťoval nerušený chod některého důležitého provozu apod.

Za úplatek ve smyslu trestných činů úplatkářství podle § 160 až 162 tr. zák. a přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b/ zák. o přeč. soudy správně považovaly neoprávněné výhody v různých formách. Šlo zpravidla o poskytnutí, resp. přijetí přímého majetkového prospěchu, peněz nebo věcí, méně často protislужby. Vycházely přitom z názoru, že z hlediska naplnění tohoto znaku není rozhodující výše úplatku. Nevyskytly se však případy, že by za úplatek bylo považováno spropitné poskytované v souvislosti s provozováním některých služeb, zejména v restauracích. Poskytování ani přijímání spropitného není postihováno, neboť pro ně není typický korupční motiv, jako je tomu u úplatkářství.

V SSR se stále ještě chybuje v tomto směru, že neúspěšné nabídnutí úplatku se posuzuje jako pokus trestného činu podplácení podle § 8 odst. 1, § 161 odst. 1 popř. i 2 tr. zák., přestože tento trestný čin je dokonán nejen poskytnutím úplatku, ale i jeho nabídnutím nebo slíbením.

Při výkladu znaku „úplatek žádá“ (§ 160 odst. 2, § 162 odst. 1 tr. zák.) bylo bráno v úvahu, že k jeho naplnění se nevyžaduje, aby pachatel požádal o úplatek výslovně. Stačí takové jednání, z něhož je

patrně, že pachatel úplatek očekává a chce (srov. č. 16/1981 a č. 46/1983 sb. rozh. tr.). Tyto případy je však nutno odlišit od těch, kdy pachatel svým jednáním pouze vytváří podmínky pro nabídnutí úplatku, ale svůj zájem na něm nedá najevo, např. zdůrazňuje nebo zveličuje obtížnost provedení služby, aby tak zákazníka přivedl na myšlenku, že provedení služby snáze dosáhne, když úplatek nabídne.

Některé soudy v obou národních republikách dosud nerespektují vztah samostatných skutkových podstat trestných činů přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 a § 160 odst. 2 tr. zák. Pokud jednání pachatele spočívá v tom, že úplatek žádá a potom jej přijme, posuzují takové případy nesprávně jako souběh těchto trestných činů, ačkoli je to vzhledem ke specialitě ustanovení § 160 odst. 2 tr. zák. vyloučeno. K tomuto častějšímu pochybení došlo např. ve věcech okresních soudů ve Vsetíně, Liberci, Ústí nad Labem, Nymburku, Pelhřimově, Prievidzi, Banské Bystrici, Rimavské Sobotě, Martině, v Popradě a ještě dalších soudů.

Opakované přijímání nebo požadování úplatků, resp. jejich opakované poskytování, nabízení nebo slibování, bylo za splnění dalších zákonných předpokladů správně posuzováno jako jeden pokračující trestný čin. Zjištěná pochybení při posuzování podmínek pokračování byla ojedinělá a nevyplývala ze specifiky tohoto druhu trestné činnosti.

Při rozhodování o trestných činech úplatkářství soudy správně posuzovaly i otázku, zda byl čin spáchán v souvislosti s výkonem pravomoci veřejného činitele (§ 160 odst. 3 161 odst. 2 a § 162 odst. 1, 2 tr. zák.). Za veřejné činitele ve smyslu § 89 odst. 8 tr. zák. byli považováni vedle příslušníků SNB, soudců, prokurátorů, vyšetřovatelů prokuratury a notářů tito funkcionáři a pracovníci: referent okresní správy SNB - oddělení pasů a víz při vyřizování žádostí o vydání výjezdní doložky, orgán celní správy ve spojení s prováděním celní kontroly, vedoucí odborný referent odboru ONV při rozhodování o přidělení bytu a při vyřizování stavebního povolení, místopředsdkyně stavebního bytového družstva rovněž v souvislosti s rozhodnutím o přidělení bytu, předsdkyně posudkové komise při výběru vhodného termínu přidělovaného poukazu na lázeňskou péči (srov. č. 43/1987 sb. rozh. tr.), předseda spotřebního družstva Jednota v souvislosti s ponecháním vedoucího provozovny ve funkci, dorostový lékař - člen odvodní komise - při odvozech, ředitel střední školy v souvislosti s přijímáním uchazečů na tuto školu (srov. č. 49/1980 sb. rozh. tr.) a v souvislosti s ubytováním žáků ve školním internátě, ředitel dětského domova při rozhodování o návštěvách chovanců dětského domova u jiných osob než rodičů a při rozhodování o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů (tzv. preadopční péče) ve smyslu § 69 odst. 2 zák. o rodině (srov. č. 43/1984 sb. rozh. tr.), inspektor Slovenského úřadu bezpečnosti práce v souvislosti s kontrolou bezpečnosti práce v organizaci, lékař rozhodující o pracovní neschopnosti pacienta a člen závodní stráže při ochraně střeženého objektu.

Poměrně častá pochybení v obou národních republikách se však stále vyskytují při právním posouzení činu těch osob, které se snažily veřejné činitele podplatit, popř. je i podplatily.

Soudy, zejména v ČSR, někdy opomíjejí právně vyjádřit, že se takovým činem pachatel dopustil vedle trestného činu podplácení podle § 161 odst. 1, 2 tr. zák. i přípravy, resp. návodu k trestnému činu zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 7 odst. 1, resp. § 10 odst. 1 písm. b/, § 158 tr. zák. Šlo zpravidla o případy bezvýsledného nabízení úplatků příslušníkům SNB v souvislosti s plněním jejich služebních povinností. Jestliže např. obviněný nabídl těmto orgánům bezvýsledně úplatek za to, aby mu vrátily zadržovaný řidičský průkaz a upustily od dalších služebních úkonů směřujících ke zjištění, zda neřídil motorové vozidlo po požití alkoholických nápojů, naplnil znaky trestného činu podplácení podle § 161 odst. 1, 2 tr. zák. a přípravy k trestnému činu zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 7 odst. 1, § 158 odst. 1 písm. c/ tr. zák., a to v jednočinném souběhu. Trestný čin přípravy k trestnému činu zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 7 odst. 1, § 158 odst. 1 písm. c/ tr. zák. není v takovém případě konzumován trestným činem podplácení podle § 161 odst. 1, 2 tr. zák. (srov. č. 7/1982 sb. rozh. tr.). Uvedeného pochybení se dopustily např. některé

obvodní soudy v Praze a okresní soudy v Šumperku, Jablonci nad Nisou, Chomutově, Bruntále, Písku a v Chrudimi.

V SSR byl tento nedostatek zjištěn již jen ojediněle, např. ve věcech okresního soudu v Nitře a obvodního soudu Bratislava 1. Soudy v této republice však chybovaly tím, že takové případy bezvýsledného nabízení úplatků kvalifikovaly jako souběh trestného činu podplácení podle § 161 odst. 1, 2 tr. zák. s návodem k trestnému činu zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 10 odst. 1 písm. b/, § 158 odst. 1 tr. zák. Pokud se veřejný činitel alespoň nepokusí o trestný čin podle § 158 tr. zák., nemůže jednání návodce vzhledem k tzv. zásadě akcesority účastenství překročit rámec přípravy k tomuto trestnému činu.

V ČSR i SSR v některých věcech, v nichž bylo jednání pachatele jinak správně posouzeno jako souběh trestného činu podle § 161 odst. 1, 2 tr. zák. a přípravy k trestnému činu podle § 7 odst. 1, § 158 odst. 1 tr. zák., soudy důsledně nerozlišovali různé formy jednání v naposled citovaném ustanovení. V několika případech, kdy řidiči motorových vozidel nabízeli příslušníkům SNB, kteří je kontrolovali při jízdě, úplatek za to, aby upustili od dalšího zákroku vůči nim, bylo jejich jednání nesprávně kvalifikováno podle § 158 odst. 1 písm. a/ tr. zák. Nedokončení zákroku veřejným činitelem za těchto okolností bylo nesplněním povinností vyplývajících z jeho pravomoci, tedy jednáním, resp. opomenutím předpokládaným u § 158 odst. 1 písm. c/ tr. zák.

K právní problematice podplácení veřejných činitelů je pro úplnost třeba dodat, že návodu, resp. přípravy ve formě návodu k trestnému činu zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 10 odst. 1 písm. b/, resp. § 7 odst. 1, § 158 tr. zák. se pachatel trestného činu podplácení podle § 161 tr. zák. současně dopouští toliko tehdy, když poskytne, nabídne anebo slíbí úplatek proto, aby veřejný činitel v úmyslu způsobit jinému škodu anebo opatřit sobě nebo jinému neoprávněný prospěch zneužil svou pravomoc některým ze způsobů uvedených v § 158 odst. 1 písm. a/ až c/ tr. zák. Návodu ani přípravy ve formě návodu k tomuto trestnému činu se nedopustí, pokud poskytne, nabídne anebo slíbí úplatek veřejnému činiteli z toho důvodu, aby jednal v rámci svých povinností a oprávnění (srov. č. 15/1981 a č. 43/1987 sb. rozh. tr.). I za těchto okolností půjde však zpravidla o trestný čin podplácení podle § 161 odst. 1, 2 tr. zák., neboť pro naplnění jeho skutkové podstaty postačí, aby podplácení bylo spácháno v souvislosti s pravomocí a odpovědností veřejného činitele. Zneužití pravomoci zde není podmínkou.

Při posuzování trestného činu nepřímého úplatkářství podle § 162 odst. 1 tr. zák. se vyskytly nedostatky v jeho rozlišování od účastenství na trestném činu přijímání úplatku podle § 10 odst. 1, § 160 tr. zák. a od trestného činu podvodu podle § 250 tr. zák. Obtíže činilo i zodpovězení otázky, kdy je tento trestný čin dokonán.

Jestliže pachatel přijímá nebo žádá úplatek za to, že bude svým vlivem působit na výkon pravomoci veřejného činitele, avšak jedná bez součinnosti s veřejným činitelem, dopouští se trestného činu nepřímého úplatkářství podle § 162 odst. 1 tr. zák. Přijímá-li však nebo žádá-li úplatek v součinnosti s veřejným činitelem a pro něj, dopouští se účastenství na trestném činu přijímání úplatku podle § 10 odst. 1, § 160 odst. 1, 3, popř. § 150 odst. 2, 3 tr. zák.

Jestliže pachatel, který sám věci obecného zájmu neobstarává, přijímá nebo žádá úplatek pro osobu, jež sice není veřejným činitelem, avšak obstarává věci obecného zájmu, dopouští se účastenství na trestném činu přijímání úplatku podle § 10 odst. 1, § 160 odst. 1 nebo 2 tr. zák.

Pokud však pachatel pouze předstírá, že bude svým vlivem působit na výkon pravomoci veřejného činitele, popř. na činnost osoby, která obstarává věci obecného zájmu, ale pro vyřízení věci nehodlá nic podniknout, dopouští se trestného činu podvodu podle § 250 tr. zák., popř. jeho pokusu podle § 8 odst. 1, § 250 tr. zák., když o úplatek požádal, ale nepřijal ho (srov. č. 32/1987 a č. 16/1981 sb. rozh.

tr.).

Trestný čin nepřímého úplatkářství podle § 162 odst. 1 tr. zák. je dokonán již tím, že pachatel žádá nebo přijme úplatek za to, že bude svým vlivem působit na výkon pravomoci veřejného činitele. Nevyžaduje se, aby u veřejného činitele skutečně intervenoval. Jestliže pachatel na výkon pravomoci veřejného činitele skutečně působil, došlo k dokončení trestného činu, což je možno hodnotit jako okolnost zvyšující nebezpečnost činu pro společnost (sro. č. 16/1981 sb. rozh. tr.).

Případy přečinů proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zák. o přeč. byly v obou národních republikách jen ojedinělé, přesto při jejich posuzování došlo k některým pochybením.

Ve věci okresního soudu v Popradě byl nesprávně uznán vinným tímto přečinem obviněný, který jako vorař organizace VKUS přepravil na voru bez zaplacení 27 osob a za to od nich přijal láhev alkoholu. Hodnota cestovního činila 1120 Kčs. Poskytnutí služby zákazníkovi bez zaplacení není zvýhodněním spotřebitele v souvislosti s poskytováním služby ve smyslu § 2 písm. b) zák. o přeč. , ale obohacení jiného ke škodě socialistické organizace. Skutek obviněného naplňuje proto znaky přečinu proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. o přeč. , a to jednáním, které není příkladmo uvedeno pod písm. a) - c) tohoto ustanovení.

V případech, kdy vedoucí prodejen přijali úplatek za to, že zákazníkům vyplatili finanční hotovost na účelovou půjčku Slovenské státní spořitelny, soudy v SSR posuzovaly jejich jednání jako trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák. i při přijetí úplatku v částce nižší než 1500 Kčs. Např. ve věci okresního soudu v Komárně šlo o úplatek 500 Kčs. Tento postup je správný. Ani zde nejde o zvýhodnění spotřebitele v souvislosti s prodejem zboží. Občan, jenž obdržel účelovou půjčku, při uvedených machinacích žádné zboží nekupuje a není tedy spotřebitelem. Vedoucí prodejen přijali úplatek za to, že porušili své povinnosti pracovníků obchodní organizace při realizaci účelových půjček státní spořitelny, což je činnost, která je obstaráváním věcí obecného zájmu ve smyslu § 160 odst. 1 tr. zák. Jejich jednání tedy nemůže být z hlediska formálních znaků posouzeno jako přečin podle § 2 písm. b) zák. o přeč. , i když hodnota úplatku nedosahuje 1500 Kčs. Vadou těchto rozhodnutí však je, že soudy odůvodnily přísnější kvalifikaci pouze zvýšenou společenskou nebezpečností činu, který podle jejich názoru měl naplnit formální znaky zmíněného přečinu.

Při hodnocení materiálního znaku trestných činů úplatkářství a přečinu podle § 2 písm. b) zák. o přeč. nebyla - až na zcela ojedinělé výjimky - zjištěna věcná pochybení. Soudy důsledně vycházely ze všech okolností určujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost a správně je hodnotily. Opíraly se přitom o velmi podrobný návod rozvedený v plenárním materiálu Nejvyššího soudu ČSSR [PlsF 1/78](#).

V. Ukládání trestů

Za trestné činy úplatkářství podle § 160-162 tr. zák. byly v letech 1985 - 1986 - stejně jako v dříve hodnoceném období - ukládány převážně tresty nespojené s odnětím svobody.

Nejčastěji ukládaným trestem byl podmíněný trest odnětí svobody. Jeho podíl byl vyšší ve Slovenské socialistické republice, kde činil v roce 1985 50,9 a v roce 1986 dokonce 56 kdežto v České socialistické republice dosáhl jen 42,3 a 47,8. Rozdíly v těchto dvou letech i v národních republikách byly i při využívání v pořadí druhého nejčastěji ukládaného trestu nápravného opatření; jeho podíl činí v ČSR 21,1 a 15,6, v SSR 19,8 a 27,6. Význam těchto rozdílů však snižuje skutečnost, že jde o malý počet odsouzených osob a že v ČSR byl častěji ukládán samostatný peněžitý trest; zatímco v této republice činil jeho podíl v letech 1985 a 1986 22,3 a 16,7 v SSR dosáhl jenom 12,9 a 0,9. Všechny uvedené druhy trestů dohromady se totiž využívaly přibližně stejně, poněvadž v ČSR byly uloženy v roce 1985 85,7 a v roce 1986 80,1 a v SSR v těchto letech 83,6 a 84,5 odsouzených osob.

Praxe soudů při ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody byla v SSR v posledních dvou letech bez výkyvů, neboť jejich podíl byl stejný, a to 13,8 ; v ČSR se jejich podíl v roce 1986 proti roku 1985 zvýšil z 13,7 a 18,3 I tak byl nižší, než je podíl těchto trestů ukládaných za všechny trestné činy, dosahující v ČSSR v roce 1985 37 a v roce 1986 33,3 , přičemž dlouhodobě poněkud vyšší je v ČSR. Méně nepodmíněných trestů odnětí svobody je odůvodněno hlavně tím, že za úplatkářství byly z velké části souzeny osoby dosud netrestané a že většinou šlo o trestnou činnost páchanou formami méně závažnými. Svědčí o tom i skutečnost, že mnohem častěji byl tento druh trestu uložen za přijímání úplatku než za podplácení. Např. v ČSR bylo k nepodmíněným trestům odnětí svobody odsouzeno v letech 1985 a 1986 za podplácení jenom 7 a 6 osob, kdežto za přijímání úplatku 17 a 26 osob (v roce 1986 byl ještě jeden nepodmíněný trest odnětí svobody uložen za trestný čin podle § 162 tr. zák.).

Peněžité tresty a tresty zákazu činnosti a propadnutí věci byly nezřídka ukládány vedle jiného trestu; v ČSR bylo v letech 1985 a 1986 uloženo 120 a 148 takových trestů, v SSR jich bylo uloženo 47 a 67. To přispívá k plnějšímu využívání celého systému trestů.

Podle výsledků provedeného průzkumu postupují soudy při ukládání trestů až na nečetné výjimky správně. Řídí se zákonnými hledisky a zpravidla zvolily správný druh trestu, který vyměřily v délce, resp. ve výši odpovídající všem rozhodným okolnostem souzeného případu. Nepodmíněnými tresty odnětí svobody důvodně postihují zejména recidivisty a dále ty pachatele, kteří úplatky přijímali, popř. je požadovali po delší dobu, jako veřejní činitelé nebo získali větší majetkový prospěch. V těchto případech byl zároveň ukládán též trest zákazu činnosti, propadnutí věci a peněžitý trest.

Např. okresním soudem v Příbrami byl odsouzen primář interního oddělení nemocnice za trestné činy přijímání úplatku podle § 160 odst. 1, 3 tr. zák. a zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158 odst. 1 písm. a/ tr. zák. spáchané tím, že v letech 1976 - 1984 nejméně v 10 případech přijal úplatky ve výši 7500 Kčs za příslib kvalitní léčebné péče a ordinování zahraničních léků a v souvislosti s rozhodováním o nepřemístění pacienta do jiné léčebny, k úhrnnému nepodmíněnému trestu odnětí svobody na 2 roky, k peněžitému trestu ve výši 15 000 Kčs, ev. k náhradnímu trestu odnětí svobody na 4 měsíce a k zákazu činnosti vedoucího pracovníka ve zdravotnictví na 5 let.

V několika věcech však zjistil Nejvyšší soud ČSR i Nejvyšší soud SSR, že byl uložen neodůvodněně mírný trest, a to místo nepodmíněného trestu odnětí svobody. Např. okresní soud v Trebišově uznal obviněného vinným trestným činem podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák., protože poskytl tajemníkovi komise rady ONV pro cikánské otázky úplatek ve výši 4000 Kčs, aby zajistil urychlený výkup jeho chatrče a poskytnutí státní finanční podpory, a uložil mu trest odnětí svobody na 10 měsíců, podmíněně na zkušební dobu 2 roků. Podmíněný trest uložil přesto, že u obviněného jde o recidivistu v minulosti vícekrát odsouzeného za úmyslnou trestnou činnost, naposled v roce 1977 za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání dvou roků a v roce 1981 za porušování domovní svobody a poškozování cizí věci opět k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na 1 rok a tento trest odpykal v II. nápravně výchovné skupině. Vzhledem k poměrně krátké době od výkonu posledního trestu nebylo možno přesvědčivě uzavřít, že v souzeném případě byly splněny podmínky pro podmíněný odklad uloženého trestu odnětí svobody. Vždy se však náležitě nevyužívá ani sazba trestu odnětí svobody. Tak u okresního soudu v Dunajské Středě byl uznán vinnými trestnými činy přijímání úplatku podle § 160 odst. 1, 3 tr. zák. předseda národního výboru, jenž v souvislosti s přidělováním bytů ze státní bytové výstavby postupně přijal od tří občanů 18 000 Kčs a věcné dary v hodnotě 1000 Kčs. Odsouzen za to byl k trestu odnětí svobody na jeden rok, tedy k trestu na dolní hranici zákonné trestní sazby, což je trest se zřetelem na okolnosti případu, zvláště pak výši úplateků, nepřiměřeně mírný.

Zcela ojediněle se vyskytla věc, v níž byl nesprávně uložen trest nápravného opatření. Např. okresní soud v Chebu uložil trest nápravného opatření na 8 měsíců se srážkou 20 z odměny za práci

obviněnému, který spáchal trestné činy opilství podle § 201 tr. zák. a podplácení podle § 161 odst. 1, 2 tr. zák. spolu s přípravou k trestnému činu zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 7 odst. 1, § 158 odst. 1 písm. a/ tr. zák. Poněvadž šlo o pachatele, jenž měl v kartě řidiče od roku 1975 šest záznamů pro závažnější dopravní delikty, které třikrát spáchal pod vlivem alkoholu, naposledy v roce 1983, kdy mu bylo odňato řidičské oprávnění na dobu šesti měsíců, měl mu být uložen podmíněný trest odnětí svobody s delší zkušební dobou a kromě toho též přiměřený trest peněžité i trest zákazu činnosti, aby obviněný mohl být delší dobu pod účinnou kontrolou soudu.

V několika případech záležela nesprávnost uloženého trestu v tom, že byl uložen nepřiměřeně mírný samostatný peněžité trest. Např. obvodní soud pro Prahu 5 odsoudil zaměstnance k. p. Pražské pivovary, jenž měl uzavřen vedlejší pracovní poměr u JZD, za trestný čin podle § 160 odst. 2 tr. zák. spáchaný tím, že žádal a přijal od předáka pracovní čtyři zaměstnanců JZD úplatek ve výši 24 000 Kčs, k peněžitému trestu 10 000 Kčs, ev. k náhradnímu trestu odnětí svobody, v trvání tří měsíců. Uložení samostatného peněžitého trestu bylo nezákonné především proto, že ustanovení § 160 odst. 2 tr. zák. uložení takového trestu nepřipouští (§ 28 odst. 1 tr. zák.). Správně měl tedy být uložen přiměřený trest odnětí svobody a teprve vedle něho, vzhledem k závažnosti činu a většímu majetkovému prospěchu citelnější trest peněžité.

Soudy stále ještě opomíjejí uložit zejména kromě podmíněného trestu odnětí svobody peněžité trest odpovídající všem rozhodným okolnostem. Např. okresní soud v Trnavě odsoudil prodavačku, která přijala úplatky ve výši 2900 Kčs v souvislosti s prodejem úzkoprofilového zboží v prodejně Tuzexu. jenom k podmíněnému trestu odnětí svobody. Podobně tomu bylo u okresního soudu v Lučenci, kde rovněž nebyl peněžité trest uložen, přestože vedoucí prodejny nábytku získala na úplatcích 2500 Kčs, nebo u obvodního soudu pro Prahu 5, kdy referentka odboru bytového hospodářství ONV nebyla majetkově postižena, ač přijala úplatek 3000 Kčs. Někdy sice byl peněžité trest uložen, leč v nepřiměřené výši. Jako příklad lze uvést věc okresního soudu v Třebíči týkající se obviněné, která přijala od šesti občanů jako úplatky 3000 Kčs a 10 anglických liber v souvislosti s převody členských práv k družstevním bytům. Vedle podmíněného trestu odnětí svobody a trestu zákazu činnosti byl jí uložen též peněžité trest 4000 Kčs, ale jeho výše neodpovídá ani větší závažnosti činu určované především pokračováním v trestné činnosti po dobu jednoho roku, avšak ani velmi dobrým jejím majetkovým poměrům. Smyslem peněžitého trestu není jen odčerpání získaný majetkový prospěch (§ 31 odst. 1, § 23 odst. 1 tr. zák.).

Nedůsledností je poznamenáno i využívání dalších trestů, tj. trestů zákazu činnosti a propadnutí věci. Trestem zákazu činnosti vykonávat funkci vedoucího hospodářského pracovníka v socialistickém sektoru nepotrestal např. okresní soud v Nových Zámcích vedoucího provozovny MNV, jenž žádal a přijímal úplatky v souvislosti se zhotovováním náhrobních pomníků. Obdobně nebyl trest zákazu činnosti vedle jiných trestů uložen okresním soudem v České Lípě řediteli léčebny dlouhodobě nemocných, který přijímal úplatky v souvislosti s léčbou a hospitalizací osob v této léčebně. Poněkud častěji bylo opomenuto uložit trest propadnutí věci. Tak okresní soud v Pardubicích nevyslovil propadnutí obrazů, grafických listů, plastik a dalších věcí získaných přijímáním úplatků. Také městský soud v Brně neuložil trest propadnutí kempinkové ledničky v hodnotě 300 DM, která rovněž byla poskytnuta jako úplatek. V řadě dalších případů nedošlo k propadnutí našich i cizích bankovek nabídnutých jako úplatek především orgánům SNB; k těmto pochybením došlo u okresních soudů Brno-venkov, v Havlíčkově Brodě, Michalovicích, Rožňavě, Třebišově, Prešově, Košicích a Lučenci. Některé soudy zejména ve Východoslovenském kraji později doháněly uvedenou nedůslednost dodatečným zabráním věci podle § 73 odst. 1 písm. c/ tr. zák., někdy dokonce s porušením procesních předpisů, když si podle § 230 odst. 2 tr. ř. nevyhradily rozhodnutí o ochranném opatření veřejnému zasedání a k vydání takového rozhodnutí chyběl návrh prokurátora (§ 239 odst. 1 tr. ř.). Opětovně je zapotřebí zdůraznit, že úplatek má být zásadně prohlášen za propadlý; není-li to možné, potom je nutno uvažovat o uložení peněžitého trestu, jehož účelem mj. je odčerpání neoprávněný

majetkový prospěch. Nelze ovšem v odůvodněných případech vylučovat ani uložení peněžitého trestu vedle trestu propadnutí věci.

Zjištěné nedostatky v praxi soudů při ukládání trestů, třebaže se vyskytly v přezkoumaných věcech v menší míře, nelze podceňovat, neboť nežádoucím způsobem snižují účinnost trestněprávní ochrany poskytované dotčeným společenským zájmům před pachateli úplatkářství. Jednou z hlavních příčin uložení nepřiměřeně mírných trestů podle poznatků z obou republik je to, že se náležitě nehodnotí všechna zákonná hlediska, která jsou rozhodná pro určení konkrétního stupně společenské nebezpečnosti spáchaného činu. Na jedné straně se projevuje sklon k přeceňování dosavadní bezúhonnosti a dobré občanské pověsti pachatele, na druhé straně sklon k nedoceňování významu chráněného zájmu a okolnosti, za nichž byl čin spáchán, konkrétně zájmu na čistotě a řádném chodu veřejného a hospodářského života, a toho, že každý případ úplatkářství vede k podlamování důvěry pracujících ke státním a jiným orgánům; v případě přijímání úplatků jde o bezdůvodné obohacování jednotlivců, což je v příkrém rozporu se základními zásadami socialistické společnosti.

V řízení proti pachatelům úplatkářství se nezlepšilo využívání institutů umožňujících zainteresovat veřejnost na trestním řízení. Společenský žalobce byl vyslán pouze k okresnímu soudu v Prievidzi, u něhož byl projednán trestný čin přijímání úplatku technika, který přijímal úplatky od zlepšovatelů v souvislosti s posuzováním jejich zlepšovacích návrhů. O mnoho lepší není stav u společenských obhájců, vystupovali však přece jen u několika soudů v ČSR i v SSR, např. u okresních soudů v Rožňavě a ve Svidníku.

Soudy v ČSR i SSR přijaly po šesti společenských zárukách za nápravu obviněného; kromě dvou záruk JRD šlo u ostatních o záruky základních organizací ROH. Několik dalších nabídnutých záruk nebylo přijato pro jejich formálnost, popř. proto, že jejich přijetí nedovolovala narušenost pachatele a závažnost spáchaného činu. Nedostatkem zůstává, že z rozsudků není vždy patrné, že by se byl soud pečlivě zabýval charakteristikou a možnostmi pracovního kolektivu, který na sebe přebírá odpovědnost za výchovné spolupůsobení na obviněného.

Možnost konat výjezdní zasedání nebo proces s organizovanou veřejností soudy zcela přehlížely. V SSR se neuskutečnilo ani jedno takové soudní projednání věci, v ČSR provedly před organizovanou veřejností hlavní líčení okresní soudy Plzeň-město a v Ostravě ve věcech týkajících se úplatků nabídnutých členům závodní stráže, resp. v souvislosti s přednostním vyřízením cestovní přílohy k občanskému průkazu. Projednat věc před širší veřejností bylo však vhodné v řadě dalších případů, kdy šlo např. o úplatkářství v ČSAD při určování řidičů na zahraniční cesty, o přijímání úplatků pracovníkem podniku bytového hospodářství v souvislosti s renovací bytů nebo o přijímání úplatků lékaři apod.

Závěry

Od roku 1978, kdy plénum Nejvyššího soudu ČSSR zhodnotilo poznatky o rozhodování soudů o trestné činnosti úplatkářství, k výraznějším změnám nedošlo.

Počet osob odsouzených za trestné činy přijímání úplatku a podplácení se sice v posledních dvou letech mírně zvýšil, přesto však stále činí jen nepatrný podíl z osob každoročně odsouzených za veškeré trestné činy. Za trestný čin nepřímého úplatkářství a za přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b/ zák. o přeč. bývá pak odsuzováno pouze několik jedinců. Skutečnost, že se úplatkářství porůznu vyskytuje ve všech oblastech, kde vůbec přichází v úvahu, nežřídka též v souvislosti s uspokojováním běžných, přitom však důležitých potřeb občanů, a že možnosti odhalení a prokázání právě této trestné činnosti jsou velmi ztížené, opravňuje při zvážení i výsledků provedených výzkumů veřejného mínění opětovně konstatovat, že počet soudem projednaných věcí zdaleka neodpovídá skutečnému výskytu úplatkářství.

Zjišťování skutečného stavu věci je na potřebné úrovni. Již v přípravném řízení byly zpravidla opatřeny dostatečné podklady pro správné rozhodnutí.

Právní posouzení trestních věcí úplatkářství není obtížné. Pokud byla zjištěna opakovaná pochybení, vyplývala obvykle z neznalosti judikatury a dozorových materiálů nejvyšších soudů. Stejně jako v minulosti soudy někdy nesprávně posuzovaly jednání obviněných, kteří úplatek žádali a pak jej také přijali, jako souběh trestných činů přijímání úplatku podle § 180 odst. 1 a podle § 160 odst. 2 tr. zák. Druhý častější nedostatek záleží v tom, že se zejména v ČSR opomíjí posoudit jednání pachatelů, kteří se pokusili podplatit příslušníky SNB, podle všech ustanovení trestního zákona, jejichž znaky byly naplněny.

Při ukládání trestů postupovaly soudy vcelku správně. Řídily se zákonnými hledisky a zpravidla zvolily odpovídající druhy trestů přiměřené délky nebo výše. Vzhledem ke struktuře této kriminality, u níž převládaly případy méně závažné, byly ve více než 80 % uloženy tresty nespojené s odnětím svobody. Nepodmíněnými tresty odnětí svobody byli potrestáni zejména recidivisté a dále pachatelé, kteří úplatky přijímali nebo je požadovali po delší dobu, resp. v postavení veřejných činitelů, nebo kteří získali větší majetkový prospěch. Pochybení toho druhu, že soud neuložil nepodmíněný trest odnětí svobody, ač uložen být měl, nebo že výměra trestu odnětí svobody byla nepřiměřeně nízká, stejně jako že byl nesprávně uložen trest nápravného opatření, resp. samostatný peněžitý trest, byla ojedinělá. Poněkud se v posledních letech zlepšilo využívání trestů peněžitých, zákazu činnosti a propadnutí věci uložených vedle jiných trestů; nedostatky však ještě přetrvávají v tom, že soudy někdy opomenou takový trest uložit nebo že zejména peněžitý trest je příliš nízký.

Úplatkářství vyskytující se v řadě oblastí života naší socialistické společnosti se řadí mezi výrazně škodlivé jevy, neboť vyvolává nedůvěru v nestranný postup příslušných odpovědných pracovníků, narušuje řádné uspokojování potřeb obyvatelstva především v oblasti služeb, je v příkrém rozporu se zásadou, že k zvýšení životního standardu může vést jen poctivá práce, a způsobuje ještě další škody, zejména morální a politické.

Závažnost problému úplatkářství, které nelze vymýtit toliko trestním postihem, ale vyváženým působením prostředků represe a prevence v nejširším smyslu, vyžaduje, aby orgány soudního dozoru na základě analýzy kvality jednání a rozhodování u jednotlivých soudů diferencovaně, a tedy účinněji uplatnily svůj dozor k odstranění všech dosud existujících nedostatků. Prvořadou povinností je zajistit, aby zájmům společnosti byla poskytnuta náležitá ochrana především ve všech případech závažné trestné činnosti, kdy úplatkářství je páčáno recidivisty, pachatelé úplatky požadovali nebo přijímali po delší dobu, zejména jako veřejní činitelé, anebo získali větší majetkový prospěch.

Jde nejen o uložení nepodmíněných trestů odnětí svobody v přiměřené výši, ale i o současné správné uložení dalších trestů jako trestů peněžitých, zákazu činnosti a propadnutí věci ve všech případech, kdy jsou pro to zákonné podmínky. Účinněji je také třeba působit k tomu, aby soudy i při projednávání úplatkářství více signalizovaly zjištěné nedostatky i závady příslušným orgánům a organizacím a aby v zájmu rozšíření preventivně výchovného působení prohloubily svou spolupráci se společenskými organizacemi. Jak již bylo dříve zdůrazněno, nelze tuto činnost všech orgánů trestního řízení podceňovat, uváží-li se, že základní význam pro potlačování úplatkářství má dosažená úroveň řízení a kontroly především v těch oblastech a člancích, kde bývá častější, jakož i postupné odstraňování disproportionací hlavně v ekonomické sféře a všech nedostatků při uspokojování požadavků nebo potřeb socialistických organizací i občanů.

Poznámky pod čarou:

1) Jako odsouzené se v případě souběhu statisticky vykazují jen osoby, u nichž byl trestný čin

úplatkářství nejprísněji trestným činem.